

Seoska omladina — rad na gospodarstvu i izvan gospodarstva*

Srećko Brkić

RAD NA GOSPODARSTVU

Rad na gospodarstvu je osnovna djelatnost samo onoga dijela omladine koji stalno živi i radi na roditeljskom posjedu. Ostale grupe seoske omladine učestvuju u obavljanju pojedinih poslova na gospodarstvu, ali povremeno i neprofesionalno. U cjelini uzevši, može se reći da je rad na gospodarstvu i vezanost za seosku sredinu osnovno obilježje seoske omladine, iz kojeg dalje proizlaze i određene specifičnosti i razlike u odnosu na onaj dio omladinske populacije koji živi u gradu.

Da bismo dobili uvid u vrste aktivnosti seoskih mladića i djevojaka, od ispitanika smo zatražili da navedu poslove koje najčešće obavljaju na gospodarstvu. Dobivene rezultate prikazali smo u tabeli 1.

Prema dobivenim podacima, 10,8 posto anketiranih iz grupe poljoprivrednika ne obavlja nikakve poslove na gospodarstvu. To su uglavnom žene koje se isključivo bave domaćinskim poslovima. U ostalim grupama je broj onih koji praktično ne obavljaju nikakve poslove na gospodarstvu iznosio: kod učenika završnog razreda osnovne škole 27,7%, kod srednjoškolaraca 44,5%, a kod stalno zaposlenih čak 55,7 posto.

Zanimljivo je da više od polovine stalno zaposlenih ne obavlja na gospodarstvu nikakve poslove, a daljnjih 14,8% izjavljuje da obavlja samo neke

* S obzirom da je ovaj rad, uz neke manje izmjene, preuzet iz magistarskog rada autora *Profesionalna orijentacija i životne perspektive seoske omladine* i predstavlja dio jedne šire cjeline, potrebno je dati nekoliko metodoloških napomena.

U četiri odabrana sela u SR Hrvatskoj (Vođinci kod Vinkovaca, Kućan kod Varaždina, Filip Jakov kod Biograda n'm i Babin Potok kod Vrhovina) vršena su višegodišnja monografska istraživanja u kojima su, pored ostalog, obuhvaćeni i neki problemi mladih na selu. Rezultati prezentirani u ovom radu temelje se na istraživanju provedenom sredinom 1968. godine, koje je obuhvatilo 400 ispitanika omladinskog uzrasta, tj. uzrast od 15—25 godine. Zavisno od pojedinih sela, broj anketiranih iznosio je od 56 do 65 posto od ukupno mogućeg broja ispitanika.

U okviru seoske omladine izdvojene su četiri uže grupe: 1) mladi poljoprivrednici koji rade na obiteljskom posjedu, 2) omladina u stalnom radnom odnosu, 3) srednjoškolci i 4) učenici završnog razreda osnovne škole.

lakše poslove (rad u vrtu, ekonomskom dvorištu i dr.). Rad u poduzeću, te putovanje na posao i s posla kući angažira mlade radnike u tolikoj mjeri da preostali dio vremena koriste za odmor, rad u domaćinstvu i za slobodne aktivnosti, dokolicu. Mladi očito radikalno kidaju veze s posjedom i uglavnom se posvećuju svojoj vlastitoj profesiji, približujući se tako po načinu života svojim drugovima iz gradskih sredina.

Tabela 1

Poslovi na gospodarstvu
u %

	Ne obavlja nikakve poslove na gospodar. N = 127	Obavlja samo lakše poslove N = 43	Obavlja poslove u stočarstvu N = 18	Obavlja poslove u polju i u stočarstvu N = 37	Obavlja razne poljske poslove N = 148	Ostalo i bez odgovora N = 27	N = 400
Vođinci	31,0	12,4	6,9	9,0	33,4	6,2	100
Filip Jakov	38,0	12,0	0,0	4,6	39,0	7,4	100
Kučan	32,3	9,8	2,0	8,8	39,3	7,8	100
Babin Potok	17,8	4,4	13,4	17,8	40,8	6,6	100
Poljoprivrednici	10,8	4,6	4,6	22,3	50,0	7,7	100
Radnici	55,7	14,8	0,0	1,6	27,9	0,0	100
Srednjoškolci	44,5	12,7	2,4	1,6	27,0	11,8	100
Osnovci	27,7	14,4	10,8	6,0	38,7	2,4	100
Ženski	36,6	11,1	5,8	5,2	34,9	6,4	100
Muški	28,1	10,5	3,5	12,3	48,6	7,0	100

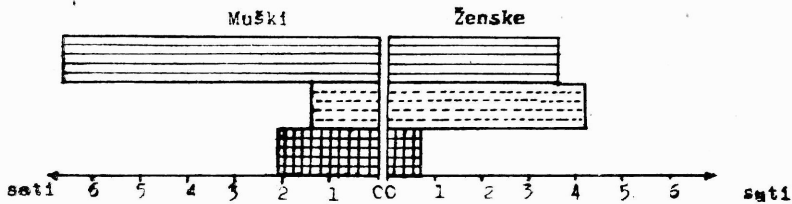
Promatrajući pojedina sela, vidimo da među njima nema nekih većih razlika. Jedino je u Babinom Potoku skoro dvostruko manje ispitanika koji ne rade na gospodarstvu nego što je to slučaj s ostalim selima. Osnovni razlog tome treba vjerojatno tražiti u činjenici da u ovom selu skoro nema nepoljoprivrednih domaćinstava, a udio onih sa zemljišnim posjedom ispod 1 ha neznatan je u odnosu na ukupan broj domaćinstava. Osim toga, u sezonama poljoprivrednih radova ovdje nema dovoljno radne snage, pa se ona nerijetko i unajmljuje, posebno s područja Bosne koje gravitira tom dijelu Like.

Nije nas zanimalo samo da li netko radi na gospodarstvu ili ne, već i koje poslove obavlja.

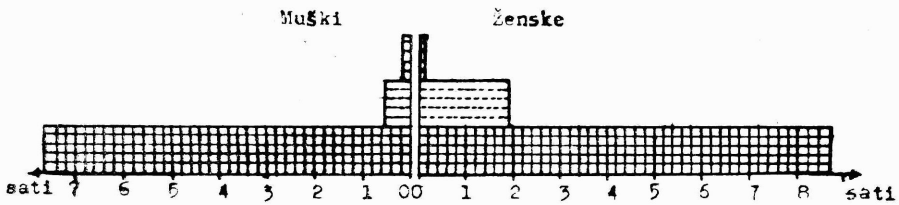
Poslove u stočarstvu izdvojili smo u posebnu grupu, smatrajući da će ti podaci ukazati na određenu podjelu rada u okviru gospodarstva, odnosno na strukturu proizvodnje u pojedinim selima. Tako u Babinom Potoku 13,4% ispitanika izjavljuje da obavlja poslove oko ishrane stoke, tjeranja na ispašu, timarenja i sl., dok takvih u Filip Jakovu uopće nema. Žene u većem postotku obavljaju poslove u stočarstvu nego muškarci, a učenici osmog razreda osnovne škole te poslove obavljaju češće nego ostale tri grupe ispitanika.

Seljačko gospodarstvo u nas je još uvijek nedovoljno specijalizirano i unutar njega nalazimo isprepletenost manje-više svih grana proizvodnje. Posebno se to može reći za stočarstvo i ratarstvo, a obavljanje poslova u polju ne isključuje i poslove oko stoke. Na to uzajamno povezivanje poslova ukazuje i podatak da 22,3% omladine iz grupe poljoprivrednika obavlja i poslove u polju i poslove u stočarstvu. Ipak moramo istaći i drugu okolnost koja je za nas važnija, a to je da mladi poljoprivrednici najčešće (u 50% slučajeva) obavljaju razne poljske poslove (kopanje, okopavanje, oranje, prijevoz kolima, vršidba žita, žetva, berba kukuruza, jabuka, grožđa i dr.), što govori o njihovom uključivanju uglavnom u one poslove koji se obavljaju izvan gospodarskog dvorišta, a to su u pravilu uvijek teži poslovi.

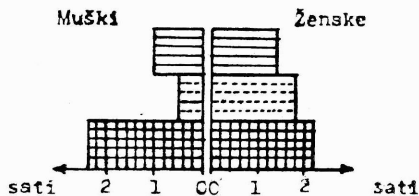
1. Poljoprivrednici

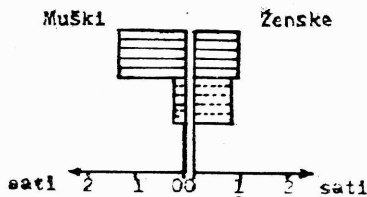
2. Stalno zaposleni

3. Srednjoškolci

4. Osnovci

Legenda

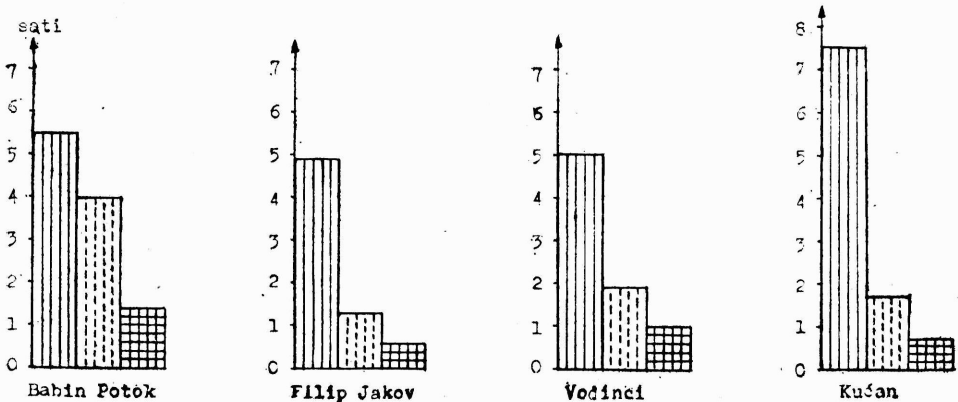
- Rad u gospodarstvu
- Rad u domaćinstvu
- Rad izvan gospodarstva

Po učešću u obavljanju gospodarskih poslova, učenici završnog razreda osnovne škole dolaze odmah iza poljoprivrednika. Ne samo da pomažu u obavljanju nekih lakših poslova nego oni obavljaju i teže poslove: kopaju, okopavaju, žanju, beru i sl. Opterećenost ove najmlađe grupe omladine obavezama u školi i radom na gospodarstvu i domaćinstvu očituje se u tome što ona ima na raspolaganju samo 3 sata dnevno za slobodne aktivnosti (tabela 2), dakle u prosjeku manje nego ijedna od preostale tri grupe omladine. Čini se da iz ovakvog položaja osnovaca u okviru gospodarstva, rezultira i njihova želja za nepoljoprivrednim zanimanjima.

Uz vrstu poslova koje mladi obavljaju na gospodarstvu, važan je i njihov obim.¹ Ovdje ćemo navesti samo neke od dobivenih rezultata, s namjerom da nam u našem nastojanju pomognu da što realnije sagledamo radnu ulogu i značaj mladih u individualnom seljačkom gospodarstvu, ali i njihovu osnovnu radnu usmjerenost na rad u gospodarstvu i izvan gospodarstva. Na poslove u gospodarstvu poljoprivrednici su trošili prosječno po 5 sati i 25 minuta po pojedincu, stalno zaposleni su trošili tek 11 minuta, a srednjoškolci i osnovci nešto više od jednog sata dnevno. Na poslove u domaćinstvu najviše vremena troše poljoprivrednici (1—54 sati), a najmanje osnovci (0—33 sati).

Legenda:

- rad u gospodarstvu
- rad u domaćinstvu
- rad izvan gospodarstva

¹ Ispitanici su u poseban formular, koji je bio sastavni dio upitnika, unosili što su prethodnog dana radili u vremenu od 0—24 sata (kako bi se mogli lakše prisjetiti raznih pojedinosti). Naravno, odgovori su bili raznoliki i morali smo ih grupirati u nekoliko osnovnih kategorija što je bio veoma složen posao s obzirom da smo obuhvatili sve grupe seoske omladine. Prilikom obrade smo odstranili sve nepotpune i nepravilno popunjene formulare, a podatke smo svodili na pojedinca (prosječnog ispitanika) — prema spolu, grupi omladine i pojedinom selu.

Potrebno je naglasiti da ovakav anamnestički metod snimanja budžeta vremena ima i svojih nedostataka. Da bi se došlo do prosječnih godišnjih, sezonskih ili tjednih pokazatelja ukupnog fonda vremena, snimanje je potrebno vršiti sistematičnije i uz određena ponavljanja. Zanemaren je sezonski karakter rada, a to je u poljoprivredi vrlo važan momenat.

Drugi prigovor se odnosi na činjenicu da u snimanju vremena nisu uključeni svi članovi domaćinstva, jer unutar njega postoji određena podjela rada. S obzirom da svoje rezultate svodimo stalno na grupni nivo, ovaj prigovor je od manjeg značaja. Koliko nam je poznato, ovo je prvi pokušaj snimanja budžeta vremena seoske omladine u našoj zemlji.

(Opširnije o ovome autor je pisao u radu »Položaj seoske omladine« (rukopis), predanom kao dio teme *Kompleksna istraživanja poljoprivrede i sela*, Zagreb, Institut za ekonomiku poljoprivrede i sociologiju sela, 1970.)

Naravno, na rad izvan gospodarstva najviše vremena troše stalno zaposleni — 8 sati i 6 minuta, poljoprivrednici 56 minuta, a srednjoškolci 2 sata i 24 minute (ovdje je uključena i praksa učenika za kvalificirane radnike).

Usporedimo li podatke o zaposlenosti poljoprivrednika i stalno zaposlenih u gospodarstvu i izvan gospodarstva, vidimo da ovi drugi u prosjeku rade 8 sati i 17 minuta dnevno, što je skoro dva sata više nego što rade poljoprivrednici (6—21 sati). Uzme li se u obzir i rad u domaćinstvu, razlika se smanjuje na 1 sat (9—21 : 8—26 sati). U grafikonu 1 prikazali smo utrošak vremena prema obilježju spola i grupama omladine. Uzimajući ove podatke s određenom rezervom (naša su ispitivanja vršena u sezonama poljoprivrednih radova, izuzevši selo Filip Jakov), može se zaključiti da je zaposlenost poljoprivredničke omladine kao radne snage u individualnom gospodarstvu manja od zaposlenosti stalno zaposlenih izvan gospodarstva.

Zaposlenost poljoprivrednika u pojedinim selima je različita. Jedino se u Kućanu ona kreće iznad 8 sati, i tako se izjednačava s dužinom radnog vremena stalno zaposlenih, dok u ostala tri sela iznosi negdje oko 5 sati, a računajući i rad izvan gospodarstva — iznosi oko 6 sati dnevno (graf. 2). Ovi rezultati upozoravaju da valja relativno uzimati ocjene o duljini radnog dana seljaka poljoprivrednika, pa makar ti podaci bili zasnovani i na izjavama samih individualnih proizvođača.²

RAD U DOMAĆINSTVU

Način života i nivo životnog standarda, posebice standarda stanovanja i opremljenosti u domaćinstvu, te tradicija i navike seoskog čovjeka, značajni su ali ne i jedini činioci koji uvjetuju da se jedan član obitelji (u pravilu je to žena kućedomaćina) posveti radu u domaćinstvu. To ne znači da i drugi članovi obitelji ne troše znatan dio svoga vremena na domaćinske poslove.

U uvjetima kad pojedina sela nemaju niti električnu struju, teško je govoriti o racionalizaciji poslova u domaćinstvu i uštedi na vremenu. Tamo gdje nema vodovoda, snabdijevanje vodom oduzima dosta vremena, a također i snabdijevanje drvima i ugljenom, te pranje rublja, loženje štednjaka za kuhanje i dr. To su sve poslovi koje u gradovima manje-više vrlo uspješno zamjenjuju tehnička pomagala kao što su električni štednjaci, strojevi za pranje rublja, posuđa, uređaji za centralno grijanje i sl. Ali, te blagodati civilizacije pomalo prodiru i u selo, mada znatno sporije nego u gradove, i to ne zato što to seljaci ne bi željeli već zato što im njihov dohodak (prihodi) ne omogućava da podmire ni neke osnovne egzistencijalne potrebe.

U tabeli 3 prikazali smo odgovore ispitanika na naše pitanje o poslovima koje obavljaju u domaćinstvu.

Prema izjavama ispitanika, 40,3% njih ne obavlja nikakve poslove u domaćinstvu, bilo da to smatra dužnošću ženskih članova obitelji, bilo da posao u domaćinstvu obavlja netko drugi. Pošto našim istraživanjem nismo

² Na uzorku od 1.713 mladih poljoprivrednika E. Dilić je na pitanje — koliko vremena provede dnevno u radu na zemlji u sezoni poljoprivrednih poslova, dobio slijedeće odgovore: bez preciziranja — 4,7%, ništa — 2,5%, do 5 sati — 14,9%, 5—8 sati — 22,3%, 8—11 sati — 31,8%, 11—14 sati — 19,4%, preko 14 sati — 4,4%. Autor zaključuje: »Dobiveni odgovori pokazuju da čak nešto više od dvije trećine omladinaca (67,0%) i jedne trećine omladinki (39,3%) radi u polju dnevno preko 8 sati. Još potpuniju sliku o izvanrednoj radnoj opterećenosti seljačke omladine dobit ćemo ako radu na zemlji pribrojimo i vrijeme provedeno u radu u domaćinstvu«.

(E. Dilić: *Društveni položaj i problemi seljačke omladine*, Zagreb, Agrarni institut, 1969, str. 49—50.)

obuhvatili domaćinstvo u cjelini, nego samo pojedine članove — i to omladinskog uzrasta, teško se upuštati u analizu ovih problema, tim prije što postoji odgovarajuća podjela dužnosti unutar porodice odnosno domaćinstva.

Obilježje spola javlja se kao glavni faktor raspodjele poslova u kućanstvu. Na to ukazuju i podaci iz tabele 3 i grafikona 1. U 60,2% slučajeva muškarci izjavljuju da ne obavljaju poslove u domaćinstvu. U nekim poslovima oni učestvuju manje, a u drugima više. Međutim, za neke bi se poslove, prema izjavama ispitanika, moglo reći da su isključivo »ženski« (čišćenje, spremanje kuće, kuhanje, pranje posuđa, rublja), a za druge da su »muški« (cijepanje drva, nošenje vode).

Tabela 3

*Poslovi koje ispitanici obavljaju u domaćinstvu
u %*

	Omladinke	Omladinci	Ukupno
Ne obavlja nikakve poslove	14,0	60,2	40,3
Pomaže majci	17,4	7,0	11,5
Kuha, pere suđe, rublje	18,6	2,6	9,5
Nosi vodu, cijepa drva	1,2	11,4	7,0
Čisti, sprema kuću	22,1	0,9	10,0
Čuva, njeгуje djecu	0,0	0,4	0,2
Općenito: radi kućne poslove, sve po potrebi	22,1	7,0	13,5
Ostalo	1,1	1,3	1,2
Bez odgovora	3,5	9,2	6,8
Ukupno	100,0 N = 172	100,0 N = 228	100,0 N = 400

Gledajući pojedine grupe omladine, vidimo da onih koji ne obavljaju nikakve poslove u domaćinstvu ima najviše u grupi stalno zaposlenih (52,5%), a najmanje u grupi poljoprivrednika (30,1%). Te razlike se ispoljavaju i među pojedinim selima. U Babinu Potoku svega 15,5% ispitanika izjavljuje da ne radi u domaćinstvu, dok je takvih u Filip Jakovu 49%, u Kućanu 44%, a u Vođincima 38,6%, što je svakako i jedan indikator položaja mladih u različito razvijenim sredinama.

POVREMENI I STALNI RAD OMLADINE IZVAN GOSPODARSTVA

Poljoprivrednicima je rad izvan gospodarstva sporedna djelatnost i obavljaju ga povremeno. To je rad na nadnicu, bilo kod zadruga ili kombinata, bilo kod individualnih poljoprivrednika u selu, a obavlja se uglavnom u sezoni pojedinih poljoprivrednih odnosno šumskih radova. U kojoj je mjeri ta pojava raširena u ispitivanim selima, vidimo iz podataka u četvrtoj tabeli.

Povremeni rad, naročito u sezoni, veoma je raširena pojava kod omladine koja stalno radi na roditeljskom posjedu. Nizak nivo dohotka koji se ostvaruje radom u gospodarstvu (nasuprot značajnom porastu potreba za povećanjem standarda) svakako je jedan od glavnih momenata ovakve orijentacije za stjecanjem dohotka izvan gospodarstva. Međutim, u uskoj vezi s tim je i nedovoljna uposlenost članova domaćinstava na vlastitom imanju, te veličina zemljišnog posjeda, način iskorištavanja zemljišta, proizvodnost rada, obrazovanost poljoprivrednih proizvođača, kao i značajan

utjecaj prirodnih faktora na rezultate proizvodnje (suša, kiša, poplava, mraz, tuča, biljne bolesti i štetočine) — s kojima se seljak ne može tako uspješno boriti kao društveni sektor poljoprivrede. Poseban problem su tržište i cijene, organizacija otkupa, snabdijevanja i dr.

Tabela 4

Da li radite na nadnicu?

N = 130

	Da		Ne		Ukupno	
	N	%	N	%	N	%
Vodinci	35	58,3	25	41,7	60	100,0
Filip Jakov	8	24,2	25	75,8	33	100,0
Kučan	5	21,0	14	79,0	19	100,0
Babin Potok	7	38,9	11	61,1	18	100,0
Ženski	16	29,0	39	71,0	55	100,0
Muški	39	52,0	36	48,0	75	100,0

$\chi^2 = 5,600$; $P = 0,05$; $DF = 1$; $C = 0,203$

Osim toga je potrebno spomenuti i potrebu mladih za samostalnošću, koja je kod njih posebno izražena. Da bi došao do sredstava s kojima bi mogao samostalno raspolagati i trošiti ih za svoje lične potrebe (odijevanje, zabavu, razonodu), mladi će čovjek radije zaraditi taj novac nego da ga moljaka od roditelja, koji ga najčešće i nemaju.

Stanje po pojedinim selima je vrlo različito. U dva najrazvijenija sela — u Kućanu i Filip Jakovu — rad na nadnicu nije tako česta pojava (20,1% odnosno 24,2%) kao što je to slučaj u Vodincima³ (58,3%) i Babinom Potoku (38,9%). Stagnacija zapošljavanja i širenje suvremene mehanizacije u poljoprivredi stvaraju viškove u radnoj snazi, što se najnepovoljnije ispoljava kod seoske omladine, čija je mogućnost odlaska iz poljoprivrede i sela putem školovanja ograničena upravo lošom materijalnom situiranošću poljoprivrednih proizvođača.

Povremenim se radom više bave muškarci nego žene. Ta razlika prema spolu je statistički signifikantna ($\chi^2 = 5,600 > P = 0,05$; $DF = 1$; $C = 0,203$). Objašnjenja za ovu pojavu treba tražiti prvenstveno u činjenici da su žene u seoskoj sredini, posebno u poljoprivredničkim obiteljima, angažirane u domaćinstvu, a osim toga su poslovi koji se obavljaju izvan gospodarstva naporni i teški (utovar — istovar, razni poljski poslovi, poslovi u šumi i sl.), a dnevno traju po deset i više sati. Uz to su žene slabije nagrađene za svoj rad izvan gospodarstva nego muškarci. Hi-kvadrat testom smo utvrdili da je za naše ispitanike ta razlika statistički značajna, mada se može reći da su dnevnice i jednih i drugih vrlo skromne. Skoro polovina onih koji su radili na nadnicu, zarađivali su dnevno od 12—20 novih dinara, a preko 30 dinara svega 7,3% njih (v. tabelu 5).

³ U razgovoru s omladinom u ovom selu neki od njih su izjavili da bi bili sretni da mogu negdje raditi i zaraditi, ali je posla iz dana u dan sve manje. Pogon kombinata uvodi suvremenu mehanizaciju, tako da nema posla ni kod žetve i vršidbe, niti kod okopavanja i berbe kukuruza. Imućniji seljaci se također mehaniziraju, pa se ni kod njih ne može naći posao. A pojava odlaska na rad u inozemstvo u to vrijeme je bila tek u začetku.

Tabela 5

Visina nadnice i broj dana rada izvan gospodarstva, prema obilježju spola

	Omladinke		Omladinci		Ukupno	
	N	%	N	%	N	%
<i>Visina nadnice</i>						
12 do 20 n. d	12	75,0	15	39,5	27	49,0
21 do 30 n. d	4	25,0	15	39,5	19	34,6
Preko 30 n. d	—	—	4	10,2	4	7,3
Bez odgovora	—	—	5	12,8	5	9,1
	$\chi^2 = 5,788;$		$P = 0,05;$		$DF = 1;$	
					$C = 0,308$	
<i>Broj dana</i>						
Do 30 dana	5	31,2	10	25,6	15	27,3
30 do 89 dana	8	50,0	13	33,4	21	38,2
90 dana i više	2	18,8	11	28,2	14	25,4
Bez odgovora	—	—	5	12,8	5	9,1
	$\chi^2 = 1,062;$		$P = 0,05;$		$DF = 1;$	
					$C = 0,136$	

Pogledamo li podatke iz pete tabele o broju ostvarenih nadnica izvan gospodarstva, vidimo da je najveći postotak onih koji su radili jedan do tri mjeseca godišnje (38,2%), dok svaki četvrti iz ove grupe ispitanika izjavljuje da radi tri i više mjeseci izvan gospodarstva. To praktično znači da je njihova radna aktivnost na imanju znatno reducirana i oni stalno iščekuju mogućnost da nađu stalno zaposlenje u nekoj radnoj organizaciji ili kod nekog poslodavca.

Stalni rad izvan gospodarstva je sve češća pojava u našem selu. Već smo utvrdili da je taj oblik rada dominantan, i to gledajući u cjelini za sva četiri sela. U našem smo istraživanju posebno izdvojili grupu omladine koja je u stalnom radnom odnosu ali je svojim stalnim boravkom vezana za selo i seosku sredinu. Ovdje ćemo ukratko iznijeti neka obilježja te grupe da bismo kasnije mogli bolje pratiti naša daljnja razmatranja.

Od ukupnog broja stalno zaposlenih (61), jedna trećina (20) su radnici bez kvalifikacija, dok ih je 27 s kvalifikacijama (od toga 10 radi u ugostiteljstvu i trgovini). Sedmero ispitanika su službenici, četvero su samostalni obrtnici, a troje su tehničari.

Nepotpunu osnovu školu ima 8 ispitanika, završenu osmogodišnju školu — 22, a isto toliko ih je sa završenom školom učenika u privredi, odnosno školom za kvalificirane radnike. Srednju stručnu školu ima 9 ispitanika.

Mjesečna primanja stalno zaposlenih ovisna su ne samo o radnim kvalifikacijama nego i o razvijenosti kraja u kojemu ispitanik živi i radi. Skoro polovina iz grupe nekvalificiranih radnika navodi prosječna mjesečna primanja do 500 d. Isto tolika primanja navodi jedan obrtnik i jedan službenik, te tri kvalificirana radnika u ugostiteljstvu. Primanja iznad 900 d navode dva tehničara, jedan kvalificirani radnik i jedan službenik.

Najniže zarade imaju ispitanici iz Vođinaca. Jedna polovina zaposlenih u ovom selu ima mjesečna primanja do 500 d, dok u Filip Jakovu taj iznos navodi svaki deseti, a u Kućanu svaki sedmi ispitanik. U ova dva sela primanja su općenito veća, bilo da je riječ o kvalificiranim ili nekvalificiranim osobama. Od svih ispitanika iz ove grupe, samo 5% smatra da su njihova primanja visoka, dok svaki treći smatra da su njegova primanja niska. Preostalih 62% označava svoja primanja kao »osrednja«.

TEŽINA RADA

Da bismo donekle dobili uvid u težinu pojedinih poslova koje obavljaju mladi poljoprivrednici, postavili smo im pitanje otvorenog tipa: Od svih poslova koje obavljate, koji posao smatrate najtežim? Dobivene odgovore grupirali smo u nekoliko osnovnih kategorija.⁴

Kopanje odnosno obrada zemlje za naše su ispitanike najteži od svih poslova koje obavljaju. U vrijeme našeg ispitivanja, uvođenje mehanizacije u dotičnim selima bilo je u samom začetku. Ručna obrada zemljišta ovdje još uvijek nije našla adekvatnu zamjenu u strojevima, a takav rad je iscrpljujući i zamoran. Kopanje je posebno teško omladincima, što je i razumljivo s obzirom da žene općenito teže podnose fizičke napore. Za muškarce su najteži poslovi vezani uz obavljanje pojedinih radova u ratarstvu, kao što su žetva žita, košenje sijena, berba kukuruza, rezanje suncokreta, nošenje vreća, raščupavanje repe i sl.⁵

Tabela 6

Od svih poslova koje obavljate, koje smatrate najtežim?
u %

Modaliteti odgovora	Omladinke	Omladinci	Ukupno
Kopanje	32,8	21,4	26,2
Obradivanje zemlje	18,2	22,6	20,8
Poslovi u ratarstvu	7,3	30,7	20,8
Poslovi u stočarstvu	—	1,3	0,8
Poslovi u domaćinstvu	16,3	1,3	7,7
Niti je teško, niti je lako	10,9	2,7	6,1
Ostali odgovori	3,6	4,0	3,8
Ne radi na gospodarstvu ni u domaćinstvu	1,8	1,3	1,5
Bez odgovora, ne zna	9,1	14,7	12,3
Ukupno	100,0 N = 55	100,0 N = 75	100,0 N = 130

U odnosu na druga sela, poljoprivrednici iz Filip Jakova u najvećem postotku (64,0%) se izjašnjavaju da im je kopanje, obrada zemlje, najteže od svih poslova koje obavljaju, dok je takvih u Vođincima 48,3%, u Babinom Potoku 33,4%, a najmanje ih je u Kućanu — svega 26,4%. Sitne parcele u Filip Jakovu ne omogućavaju niti sprežnu niti strojnu obradu zemljišta, pa je zato i razumljivo što tako velik broj ispitanika smatra kopanje (naravno kopanje vinograda) najtežim poslom; u drugim je selima ručna obrada u znatnoj mjeri zamijenjena sprežnom, što svakako olakšava rad na posjedu.

U kojoj mjeri mladi osjećaju pomanjkanje mehanizacije u obavljanju gospodarskih radova? Odgovor smo pokušali dobiti pomoću jednog pitanja projekativnog tipa. Sve naše ispitanike smo stavili u situaciju budućih gospodara koji imaju na raspolaganju dovoljno zemlje, i pitali ih što bi oni najprije poduzeli da bi unaprijedili gospodarstvo?

Za nas je ovdje posebno zanimljivo da se 42,2% ispitanika izjasnilo za uvođenje mehanizacije kao mjere za unapređenje njihova gospodarstva.

⁴ Neke od kategorija nisu međusobno isključive: »kopanje« je sadržano u »obradi zemlje«; u »poslovima u ratarstvu« sadržane su opet obje prethodne kategorije, ali i neki drugi poslovi: berba, transport, zaštita i dr.

⁵ Neki ispitanici veoma simbolično izražavaju težinu rada na gospodarstvu — »kad pripeče žarko sunce svi su poslovi teški«, a drugi izražavaju svoje opće teškoće — plaćanje poreza, nezaposlenost i dr.

Mehaniziranje radova na gospodarstvima individualnih proizvođača od posebnog je značaja za mlade ljude koji u poljoprivrednom radu traže svoju profesionalnu budućnost.

Jedan od repulzivnih faktora kod napuštanja sela i poljoprivrede jest vjerojatno i ovaj problem vezan za mehanizaciju radova na gospodarstvu. O tome svjedoči i relativno visok stupanj slaganja ispitanika s iskazom kojega smo im predložili: »Mladi bi rado ostali raditi na posjedu kad bi obrada zemlje i ostali radovi u gospodarstvo bili mehanizirani«. S tom tvrdnjom slaže se 52,6% svih ispitanika, ne slaže se 11,4%, dok se 32% samo djelomično slaže. Opravdano je dakle pretpostavljati da će se tek značajnijim razvojem mehanizacije na individualnim gospodarstvima pojačati interes mladih za rad u toj djelatnosti, naravno podrazumijevajući tu i općenito povoljniji položaj poljoprivrede i sela u okviru šire društvene zajednice.

UTJECAJ MLADIH NA PROMJENE U GOSPODARSTVU

Dugotrajan je i težak put mladih do njihova potpunog osamostaljenja. Patrijarhalna seoska porodica poštuje hijerarhiju starijega, namećući mladima svoj karakterističan sistem vrednota i obrazaca ponašanja. Tako se zapravo onemogućava utjecaj mladih na opći progres sela, mada su oni ti koji najbrže prihvataju novo i iskušavaju inovacije u proizvodnji. Iako su kao radna snaga izjednačeni s ostalim članovima, njihov je utjecaj na proizvodnu orijentaciju i opremanje gospodarstva strojevima, te uvođenje novih sorti i poboljšanje agrotehnike minimalan. Pitali smo omladince poljoprivrednike — da li su pretežno njihovom zaslugom poduzete neke mjere u njihovu gospodarstvu i domaćinstvu? Od 130 ispitanika 27,7% ih je odgovorilo potvrdno, a čak 61,5% je izjavilo da se ne miješa u takve poslove, već da rade ono što im se zapovijedi. Ostalih 10,0% je odgovorilo da ne poduzimaju ništa pošto ih takvi problemi ne zanimaju.

Hi-kvadrat testom smo željeli provjeriti da li postoji signifikantna razlika između pojedinih dobnih skupina, što bi se moglo očekivati barem kad su u pitanju ispitanici najstarije dobne skupine (22—25 godina). Naime, s pravom se može smatrati da su oni sposobni da preuzmu određenu odgovornost i utjecaj u gospodarstvu. Međutim, razlike među dobnim skupinama nisu statistički značajne. Isto tako nismo ustanovili signifikantne razlike ni u slučaju kad smo križali odgovore prema spolu.

Ispitanike čijom su zaslugom poduzimane određene mjere u gospodarstvu i domaćinstvu, molili smo da navedu svoje praktične akcije. Evo dobivenih odgovora:⁶

<i>Akcije</i>	<i>Broj slučajeva</i>
— gradnja ili uređenje kuće	16
— kupovina kućanskih aparata	16
— nabava oruđa za obradu zemlje	8
— uvođenje novih sorti žitarica	10
— kupovina zemlje	7
— bez odgovora	2

⁶ Podaci su kumulativni jer su neki ispitanici navodili ne samo jednu nego i po nekoliko poduzetih mjera.

U kupovini kućanskih aparata (radio, televizor, električni štednjak, rešo, glačalo i dr.), gradnji, dogradnja i uređenju svojih domova mladi su najčešće ispoljavali svoju inicijativu i aktivnost, dok je njihovo sudjelovanje u unapređenju proizvodnje gospodarstva dosta skromno, kao što je u cjelini skroman utjecaj mladih na promjene u gospodarstvu i domaćinstvu. Pasivan odnos, izražen učestalim odgovorom — »radim ono što mi se zapovijedi« (61,5%), pokazuje da je pomanjkanje suodlučivanja mladih realnost koja će i u doglednoj budućnosti imati znatnog utjecaja na (spori) tok promjena u seljačkom gospodarstvu i položaj mladih u našem selu.

Mladići i djevojke koji su ostali da rade na gospodarstvu prolaze kroz jedan kontinuirani proces radnog obrazovanja, stjecanja navika i profesionalnih vještina, jer žive i rade u sredini u kojoj se obavljaju razni gospodarski poslovi. Mladi se uključuju u radni proces upravo u fazi svojega najintenzivnijega psiho-fizičkog, socijalnog i intelektualnog razvoja — u doba puberteta i adolescencije, u periodu života koji je najpogodniji za obrazovanje, i za kojega je karakteristično neslaganje s roditeljskim autoritetom, i težnja za mijenjanjem postojećega.

Tradicionalni način rada u gospodarstvu — u odsustvu nedovoljnoga društvenog utjecaja na taj proces putem kooperacije i organiziranja raznih tečajeva, škola i predavanja — čini se da ostavlja dublje tragove na formiranje mladih poljoprivrednika kao proizvođača. Oni mogu prihvatiti »tehnologiju« rada svojih očeva i proizvoditi malo i skupo, zbog niske proizvodnosti rada; no to će njihovu ekonomsku situaciju dovesti do apsurdna, a time i njihov standard i društveni status uopće. Izlaz iz takve situacije svakako će biti potreba za poslom izvan gospodarstva koji pruža veći dohodak i druge društveno-ekonomske beneficije: zdravstveno i penziono osiguranje, mogućnost dicanja kredita, godišnji odmor i sl.

S druge strane, stupanje mladih poljoprivrednika u samostalan život, dugotrajan je proces. Njihov status u gospodarstvu i domaćinstvu je takav da tek u iznimnim situacijama oni preuzimaju odgovorne uloge u proizvodnji i potrošnji. Tako se u njihovu specifičnom položaju javlja i jedan oblik protesta protiv staroga, tradicionalnoga načina rada i života. Rad na gospodarstvu, za kojega nisu niti stimulirani niti pripremljeni, nije im privlačan. Problemi s kojima se susreću njihovi roditelji i ljudi u bližoj i daljoj okolini (neorganizirano tržište, nestabilne cijene, slaba organizacija otkupa i prodaje u selu, porezi i dr.), imaju određen utjecaj i na opredjeljenje mladih u izboru budućeg zvanja, škole.

ZADOVOLJSTVO S RADOM

Zadovoljstvo, odnosno nezadovoljstvo pojedinca i grupe s vlastitom aktivnošću, usko je vezano s njihovim položajem u okviru osnovnog zanimanja. U prethodnim smo razmatranjima analizirali neke aspekte toga položaja. Na osnovi izjava poljoprivrednika i stalno zaposlenih o zadovoljstvu s poslom kojega obavljaju, ovdje ćemo dati usporedbu ovih dviju grupa ispitanika.

Tabela 7

Uzevši u cjelini, da li ste zadovoljni s poslom kojega obavljate?

Modaliteti odgovora	Ukupno		Poljoprivrednici		Radnici	
	Poljoprivrednici N = 130	Radnici N = 61	Ženski N = 55	Muški N = 75	Ženski N = 21	Muški N = 40
Zadovoljan	56,1	75,5	69,1	46,7	81,0	72,5
Nezadovoljan	42,4	24,5	29,1	52,0	19,0	27,5
Bez odgovora	1,5	0,0	1,8	1,3	0,0	0,0
Ukupno	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	$\chi^2 = 5,617$ P = 0,05 DF = 1; C = 0,170		$\chi^2 = 5,868$ P = 0,05 DF = 1; C = 0,292		$\chi^2 = 0,190$ P = 0,05 DF = 1; C = 0,055	

Tri četvrtine anketiranih u grupi stalno zaposlenih izražava zadovoljstvo s poslom kojega obavlja, dok je među poljoprivrednicima broj zadovoljnih tek nešto veći od jedne polovine. Razlika je statistički signifikantna. Teško je kazati koji su sve faktori bili povod pozitivnom ili negativnom izjašnjavanju pojedinaca u odnosu prema svom poslu, odnosno zanimanju, ali smo neke od njih naznačili u prethodnom dijelu našega rada. Rezultati, međutim, pokazuju da je nezadovoljstvo mladih poljoprivrednika (posebno muškaraca) s poslom kojega obavljaju veoma izrazito. Sigurno je da je njihovo nezadovoljstvo uvjetovano nizom okolnosti i faktora koji život i rad individualnih proizvođača u cjelini čine nepovoljnim u usporedbi s ostalim socio-profesionalnim slojevima u našem društvu, ali i činjenicom da su njihove profesionalne aspiracije okrenute ka nepoljoprivrednim zvanjima i zaposlenju izvan gospodarstva. Taj isti momenat kod grupe stalno zaposlenih izaziva sasvim suprotan efekt — zadovoljstvo s poslom kojeg obavljaju izvan gospodarstva.

U grupi poljoprivrednika postoji statistički značajna razlika između žena i muškaraca u odnosu na zadovoljstvo s radom na gospodarstvu. Tolerantniji odnos žena prema poslu kojega obavljaju na gospodarstvu i domaćinstvu vjerojatno se može objasniti njihovom manjom angažiranošću u poljskim radovima, i obavljanjem lakših poslova,⁷ ali i činjenicom da je kritički stav kod žena općenito manje izražen nego kod muškaraca. U grupi zaposlenih, razlike između muškaraca i žena nisu statistički značajne

ZAKLJUČAK

Mladi poljoprivrednici obavljaju skoro sve vrste poslova u gospodarstvu i domaćinstvu. Djevojke troše podjednako vremena na poslove u domaćinstvu i gospodarstvu, dok mladići vrlo malo vremena troše na domaćinske poslove, ali ga zato dvostruko više nego djevojke troše u gospodarstvu i izvan gospodarstva. Međutim, i jedni i drugi su nedovoljno uposleni u gospodarstvu (pet i pol sati dnevno), pa zato (u nemogućnosti da se stalno zaposle) i traže izlaz u povremenom radu izvan gospodarstva. Skoro polovica ispita-

⁷ Rezultati istraživanja što ga je proveo Agrarni institut iz Zagreba u 33 sela SR Hrvatske (698 omladinki i omladinaca koji rade kao individualni poljoprivrednici), pokazuju da znatno manji postotak žena obavlja teže poslove na gospodarstvu nego što je to slučaj s muškarcima (32,2 posto: 75,5 posto). (M. Zupančić: *Položaj — orijentacija — pogledi seoske omladine*, Zagreb, Agrarni institut, 1968.)

nika (42,3%) u ispitivanim selima radi na nadnicu — najviše u Vođincima (58,2%), a najmanje u Kućanu (21%). Jedna četvrtina poljoprivrednika nadničara godišnje radi izvan gospodarstva 90 i više dana. Muškarci su u prosjeku bolje plaćeni i češće se bave povremenim radom nego žene.

I ostale grupe omladine učestvuju u radu na imanju, ali samo povremeno. Omladina u radnom odnosu u 55,7% slučajeva izjavljuje da ne obavlja nikakve poslove u gospodarstvu, a 14,8% navodi da radi samo neke lakše poslove. Rad u poduzeću angažira mlade radnike u toj mjeri da sve češće radikalno kidaju veze s posjedom i uglavnom se posvećuju svojoj vlastitoj profesiji, približavajući se tako po načinu života svojim drugovima iz gradskih sredina.

Kopanje i obrada zemlje su najteži od svih poslova koje obavljaju mladi poljoprivrednici. Zato se 42,4% ispitanika izjasnilo za uvođenje mehanizacije kao mjere kojom bi unaprijedili svoja gospodarstva.

Mladi bi rado ostali da rade na posjedu kad bi obrada zemlje i ostali radovi na gospodarstvu bili mehanizirani. S tom tvrdnjom se slaže 52,6% svih ispitanika, a samo 14,4% se ne slaže. Opravdano je, dakle, pretpostavljati da će se tek značajnijim razvojem mehanizacije na individualnim gospodarstvima povećati interes mladih za rad u toj djelatnosti, i da je to jedan od značajnih repulzivnih faktora kod napuštanja poljoprivrede i sela.

Tri četvrtine anketiranih u grupi stalno zaposlenih izražava zadovoljstvo s poslom kojega obavlja, dok je među poljoprivrednicima broj »zadovoljnih« tek nešto veći od jedne polovine.

Nezadovoljstvo mladih poljoprivrednika (posebno muškaraca) s poslom kojega obavljaju uvjetovano je nizom okolnosti i faktora koji čine nepovoljnim život i rad individualnih proizvođača u usporedbi s ostalim socio-profesionalnim slojevima u našem društvu, ali i činjenicom da su njihove profesionalne aspiracije i životne perspektive okrenute ka nepoljoprivrednim zvanjima i zaposlenju izvan gospodarstva. Taj isti momenat kod grupe stalno zaposlenih izaziva sasvim suprotan efekt — zadovoljstvo s poslom.

Summary

RURAL YOUTH — WORK ON THE FARM AND OUTSIDE THE FARM

The author discusses the results of an investigation which he carried out in four Croatian villages in 1968. The investigation covered 400 young people and was designed to supply information on the position and work conditions of young people working on private farms or in non-agricultural activities and on the satisfaction they find in their respective work.

The investigation showed that, in comparison with other interviewed groups of rural youth (pupils of the last form of elementary school, secondary school children, and young people with regular jobs), young farmers have a definitely unfavourable position. While as manpower they have the same status as the adult members of the household, they are often assigned the heaviest jobs on the farm while having only a negligible influence on production policy and on decision — marking within the family.

A large proportion of young farmers are active outside the farm from time to time, 20.1%—58.3% according to individual village, with one out of four working outside the farm for more than three months in the course of one year.

Lack of mechanization requires great physical strain for certain types of farm work, and according to the interviewed young people many of them would stay on the farm if land cultivation and other farm work were mechanized.

As regards share in farm work, pupils in the final form of elementary school come immediately after young farmers. The measure in which members of this youngest group of interviewees are occupied with both school work and work on the farm and in the household can best be seen from the fact that they have the smallest average amount of leisure (3 hours a day) in comparison with the other three groups. According to the author, this position of elementary school children within the family household accounts partly for their wish to take up non-agricultural occupations.

The investigation also showed that on the average young farmers on private smallholdings are less busy than are young people who have regular job outside the farm, despite the fact that the investigation was carried out during the main season. However, young people with regular job appear to derive a greater satisfaction from their work than do young farmers.

Резюме

СЕЛЬСКАЯ МОЛОДЕЖЬ — РАБОТА В ХОЗЯЙСТВЕ И ВНЕ ХОЗЯЙСТВА

Автор статьи рассматривает результаты исследования проведенного в 1968 г. в четырех селах СР Хорватии в котором участвовало 400 юношей и девушек из сельской местности. Исследование основано на изучении рабочего положения и условий работы молодежи в единоличных сельских хозяйствах и вне хозяйств и удовольствия от исполнения этой работы.

Результаты показали что молодые сельскохозяйственные работники — по сравнению с другими группами сельской молодежи обхваченных исследованием (ученики последнего класса начальной школы, старшеклассники и молодежь посотьяно занятая) находятся в очень неблагоприятных условиях. Несмотря на то что они как рабочая сила в равноправном положении по отношению к взрослым членам хозяйства, они очень часто должны совершать самые трудные полевые работы, их воздействие на производственную ориентацию и на принятие решений в рамках семейства минимальное.

Большое число молодых сельскохозяйственных работников работает одно время вне хозяйства — от 20,1 до 58,3% в отдельных селах, в том числе каждый четвертый занят даже и дольше трех месяцев в год вне хозяйства.

Вследствие недостаточно механизированных работ некоторые полевые работы требуют больших физических напряжений а многие молодые сельскохозяйственные работники выразили готовность остаться в своем хозяйстве в случае механизированные земляных и остальных работ в хозяйстве.

Ученики последнего класса начальных школ в отношении участия в исполнении сельскохозяйственных работ на втором месте после молодых сельскохозяйственных работников.

О перегрузке школьными обязательствами и работой в хозяйстве и домашнем хозяйстве самой младшей группы лучше всего свидетельствует их минимальное свободное время которым они располагают (в среднем 3 часа в день) по сравнению с остальными тремя группами. Автор заключает, что из такого положения учеников начальных школ в рамках семейного хозяйства проистекают их желания, стремления и ориентация к занятиям вне сельскохозяйственной деятельности.

Исследуя перегрузку работой каждой из упомянутых групп автор приводит результаты на основании которых занятость молодых сельскохозяйственных работников в сельских хозяйствах ниже занятости молодежи постоянно работающей вне хозяйства вопреки тому что исследование проведено в сезон сельскохозяйственных работ. Занятая молодежь выразила в большей степени удовлетворенность своей работой чем сельскохозяйственные работники.